

VICTORY OR DEATH

VOTE EFF

A. MARITO YA KU PFULA HI PHRESIDENTE NA MUKONGOMISI LONKULU

Nhlawulo ya mfumo wa miganga ya **2026** i yin'wana ya minkarhi ya nkoka swinene eka matimu ya xidemokirasi xa hina. Vanhu va hina va langutane na xiphiqo lexi kulaka xa vulawuri byo biha, ku tsandzeka ka mphakelo wa vukorhokeri, ku pfumaleka ka mitirho, vukungundzwana, ku wa ka switirhisiwa swa nkoka, ni timasipala leti tshikeke ku hetisisa swiboha swa tona swa Vumbiwa. Hikokwalaho, nhlawulo lowu wu ta boha loko miganga yi ta ya emahlweni yi tiyisela ku onhaka ni ku honisiwa kumbe yi ta yima yi tlhela yi teka timasipala ta yona ni ku tlherisela xindzhuti eka mfumo wa miganga.

Hi xivangelo lexi, hi nghena eka nhlawulo lowu ehansi ka nhlokomhaka leyi nge: **"Ku Hlula kumbe Rifu."**

Xitatimende lexi xi kombisa ku hatlisa loku lavekaka naswona xi amukela leswaku vanhu va hina a va nge he swi koti ku ya emahlweni va tiyisela swiyimo leswi vangiwaka hi malembe ya vukungundzwana, ku pfumaleka ka vuswikoti, ku nyika van'wana mikateko hi vuxaka, ku wa ka ikhonomi, ni ku tekiwa ka mimfumo ya miganga hi **vatenderpreneur** ni vanhu lava nga na vuxaka bya tipolitiki. Eka timilyoni ta vaaki va Afrika-Dzonga, ku tsandzeka ka timasipala a hi mhaka ntsena ya pholisi leyi nga twisisekiki, kambe i ntiyiso wa siku ni siku lowu khumbaka ku fikelela mati, vuhlayiseki etindleleni, ku tekiwa ka thyaka, ku hlayisiwa ka magondzo, ni xindzhuti xa miganga.

Economic Freedom Fighters (EFF) yi humesa manifesto leyi tanihi pulani ya maqhinga yo ponisa mfumo wa miganga. Yi nyika nongonoko lowu tirhaka naswona wu nga tirhisiwaka lowu kongomisiweke eka ku tlhela ku akiwa timasipala leti tirhelaka vanhu ematshan'weni yo tirhela vakontrakta ni vatsongo lava hlawuriweke. Manifesto leyi yi kandziyisa leswaku vumundzuku bya Afrika-Dzonga byi titshege hi ku tlhela ku akiwa vuswikoti, ku tshembeka ni xivumbeko xa nhluvukiso xa mfumo wa miganga leswaku ku tlhela ku akiwa vumaki bya Afrika-Dzonga. Nsinya wa nkoka lowu kongomisaka tipholisi leti hi leswaku timasipala ti fanele ku tirhela miganga, ku nga ri swilaveko swa vanhu kumbe mabindzu ya le xihundleni. Switirhisiwa swa timasipala swi fanele ku kongomisiwa eka ku nyika vukorhokeri bya xiyimo xa le henhla, ku hlayisa switirhisiwa swa nkoka, ku tumbuluxa mitirho, ni ku kurisa ikhonomi ya miganga leyi nga ta tshama nkarhi wo leha. Timasipala ti fanele ku va tindhawu ta ku kunguhata, ku nyika vukorhokeri ni ku fambisa nhluvukiso, hi ku tirhisa vuswikoti bya tona bya le ndzeni ematshan'weni yo va tindlela ta vukungundzwana ni ku tlangisa mali ya mfumo.

Ku tshemba ka hina loko hi humesa manifesto leyi a ku humi ntsena eka tidyondzo ta matimu kumbe miehleketo. Ku simekiwile eka ntokoto wa xiviri ni vulawuri lebyi kombiseke mbuyelo. Hinkwaku laha **EFF** yi nyikiweke vutihlamuleri eka mfumo wa miganga, hi kombisile leswaku ndlela yin'wana ya vulawuri ya koteka—leyi simekiweke eka vutihlamuleri, mphakelo wa vukorhokeri, vulawuri lebyinene bya timali, ni ku tinyiketela eka vanhu.

Loko tipolitiki ta mimfumo ya nhlanganelo (**coalition politics**) ti ya ti kula, **EFF** yi tekile xiyimo xo hlawuleka eka mfumo wa miganga. Hambileswi hi nga vaka hi nga lawuli timasipala hi ku helela, hi tirhisile nkucetelo wa hina ku tiyisisa leswaku vulawuri byi tirhela vanhu. Eka timasipala to hambana-hambana eAfrika-Dzonga hinkwaro, **EFF** yi tshame yi tirhisa vukona bya yona eka tikhanseli ku paluxa vukungundzwana, ku sivela ku tirhisiwa ka mali hi ndlela yo biha, ku sindzisa vatirhelamfumo va timasipala ku tihlamulela, ni ku yimela swilaveko swa vaaki va ntolovelo.

Nhlawulo ya **2026** i nkarhi wa nkoka lowu nga ta vumba vumundzuku bya mimfumo ya hina ya miganga eka malembe lama taka. Yi ta pfuna ku boha loko miganga yi ta ya emahlweni yi langutana na mintlhontlho ehansi ka timasipala leti wa kumbe loko ndlela leyintshwa yi nga kumeka. Nhlawulo leyi yi ta tlhela yi boha loko switirhisiwa swa mfumo swi ta ya emahlweni swi fuwisa vakonsultente ni vatenderpreneur kumbe loko eku heteleleni swi ta kongomisiwa eka ku enerisa swilaveko swa vanhu.

Matimu ma hi kombisile nkarhi ni nkarhi leswaku ku cinca loku nga ni nkoka ku koteka ntsena loko vanhu va ntolovelo—lavatsongo ni lavakulu—va hlangana va tirhisa matimba ya vona ya xidemokirasi. Hikokwalaho, manifesto leyi a hi tsalwa ra tipholisi ntsena. I xirhambo lexi humaka embilwini xo vitana vanhu ku teka goza ni xirhambo xo pfuleka eka miganga hinkwayo leswaku yi hlanganyela eku akiweni nakambe ka mfumo wa miganga.

Ku Hlula kumbe Rifu!

B. MANGHENELO

EFF yi nghena eka **Nhlawulo ya Mfumo wa Miganga ya 2026** tanihi nhlangano wa vuphumba lowu wupfeke, lowu nga na ntokoto naswona wu tekeke xiave eka mfumo wa miganga ku tlula khume ra malembe. Leri i ra vunharhu **EFF** yi phikizana eka Nhlawulo ya Mfumo wa Miganga ku sukela loko yi simekiwile, endzhaku ka tinhlawulo ta mfumo wa miganga ta **2016** na **2021**.

Hi ku aka ehenhla ka masungulo lama tiyeke ni ntokoto lowu kumekeke eka **malembe ya 13** ya **EFF** ePalamende ya Rixaka, eka Tindlu ta Milawu ta Swifundzankulu ni le ka Tikhanseli, Manifesto leyi a hi xitatimende ntsena xa switshembiso leswintshwa. Yi aka ehenhla ka masungulo ya timanifesto ta khale ta **EFF** ta tihlawulo ta mfumo wa miganga, Manifesto ya ku simekiwa ka nhlangano, ni swiboho leswi tekiweke eka **National People's Assembly (NPA)** ya **2024**.

Manifesto leyi i ku pfuxetiwa ni ku tiyisiwa nakambe ka switshembiso leswi **EFF** yi nga tshama yi tinyiketela eka swona ku ringana nkarhi wo leha. Yi simekiwile eka milawu ya tipolitiki ta nhlangano ni le ka ntokoto wa xiviri lowu yi wu kumeke eka malembe lama hundzeke. Swirho swa **EFF** swi tirhile tanihi **vakhanselara**, swirho swa **tikomiti ta vameyara** eka yin'wana ya timasipala letikulu ta le madorobeni ya Afrika-Dzonga, **vatshamaxitulu va tikomiti ta tikhanseli ta timasipala**, **vayimeri va vulavisisi na vulanguteri**, na **vafambisi va miganga** etikweni hinkwaro. Manifesto leyi yi kombisa tidyondzo leti **EFF** yi ti kumeke, ku humelela loku yi ku fikeleleke, ni mintlhonthlo leyi ha faneleke ku lulamisiwa leswaku ku tlhela ku akiwa mfumo wa miganga.

People's Municipalities ehansi ka mfumo wa **EFF** ti ta amukela **Nongonoko wa Matirhelo (Programme of Action)** lowu nga ta kombisa hi ntiyiso swiyimo swo hlawuleka swa miganga ya tona ni swikongomelo swa yona swa nkoka eka mphakelo wa vukorhokeri. Manifesto leyi yi nyika rimba ra tiko hinkwaro leri nga ta kongomisa ntirho wa **People's Municipalities** ni **vakhanselara va EFF**. Yi hlamusela matwisiselo ya hina ya xiyimo xa mfumo wa miganga namuntlha naswona yi veka erivaleni switshembiso swa hina swo aka timasipala leti nga na vuswikoti, leti kongomisiweke eka nhluvukiso, naswona leti tirhelaka vanhu.

Manifesto ya Nhlawulo ya Mfumo wa Miganga ya 2026 yi kongomisa eka tindhawu leti landzelaka ta nkoka:

- a. Xiyimo xa Mfumo wa Miganga eAfrika-Dzonga Namuntlha
- b. Khume ra Malembe ya **EFF** eka Mfumo wa Miganga
- c. Switshembiso swa **EFF** eka Mfumo wa Miganga
- d. Mpimanyeto wa Mali ni Nseketelo wa Timali eka **EFF People's Municipalities**
- e. Mahetelelo
- f. Xihlambanyo xa Mukhanselara wa **EFF**

C. MFUMO WA MIGANGA EAFRIKA-DZONGA NAMUNTTLHA

Mfumo wa miganga eAfrika-Dzonga wu le ka xiphiqo lexikulu lexi yaka emahlweni xi nyanya. Hambileswi ku hundzeke malembe yo tlula **30** ku sukela loko tiko ri nghene eka mfumo wa xidemokirasi, timiliyoni ta vanhu ta ha hanya handle ka ku kuma hi ku tshembheka mati yo nwa lama hlayisekeke, vukorhokeri bya nkululo

wa thyaka ni nkululo wa mati ya thyaka, gezi leri nga durhiki, ku tekiwa ka thyaka hi ku ya emahlweni, ni vukorhokeri byin'wana bya nkoka lebyi nyikiwaka hi timasipala. Miganga yi tshama yi langutana na ku pfumaleka ka mati nkarhi na nkarhi, ku kavanyeteka ka gezi, ku halaka ka mati ya thyaka, magondzo lama wa, ni ku onhaka ka switirhisiwa swa mfumo leswi tirhisiwaka hi vaaki.

Mfumo wa miganga wu amukela **R110 wa tibiliyoni** lama averiwaka hi Palamende lembe rin'wana ni rin'wana, a, kambe hikwalaho ka vulawuri byo biha bya timali ni vukungundzwana, timasipala ti tsandzekile ku nyika vaaki vukorhokeri bya nkoka ni ku tumbuluxa mitirho leyi tiyeke.

Sweswi timasipala ti tirha tanihi vahlengeleti va swikweleti, ti sindzisa vanhu ku hakela mati, gezi, ku tekiwa ka thyaka ni vukorhokeri byin'wana eka vanhu lava nga tirhiki, swisiwana, ni mindyangu ya vadyondzisi, vaongori, maphorisa, masocha, varindzi va vuhlayiseki, ni vatirhi va timasipala lava langutaneke na swiphiko swa timali.

Hi ku ya hi **Mukamberi Lonkulu wa Timali ta Mfumo (Auditor-General)**, timasipala leti lawuriwaka hi **ANC, DA**, na **IFP** ti tlanga hi **R45.6 wa tibiliyoni** hi nkarhi wa lembe ra timali ra **2024/25**. Timasipala leti ti tsandzeka ku hakela mabindzu lamatsongo, vatirhi va timasipala, **Eskom**, mabodo ya mati, ni van'wana lava va kolotiwaka, hi nkarhi lowu vekiweke hi nawu.

Timasipala a ta ha tholi vatirhi hi ku kongoma. Ematshan'weni ya sweswo, ti titshege hi **vaxavisi va vatirhi (labour brokers)** ni tikhamphani ta le xikarhi leti nga na vuxaka na van'watipolitiki leswaku ti nyika vutivi bya thekiniki, vunjhiniyara, timali ni vulawuri. Hikwalaho ka sweswo, makhele ya le magondzweni (**potholes**) a ma lunghisiwi, ku halaka ka mati ya thyaka a ku lulamisiwi, tindhawu ta mintlangu a ti hlayisiwi, tindlu a ti akiwi, switirhisiwa swa mphakelo wa mati swi onhakile, naswona ku kona tindhawu to tala laha thyaka ri cukumeteriwaka kona hi ndlela leyi nga riki enawini.

D. KHUME RA MALEMBE YA EFF EKA MFUMO WA MIGANGA

EFF yi nghene eka mfumo wa miganga hi **2016** tanihi vandla ra tipolitiki leri a ra ha ku simekiwa, ri tiyimisele ku tirhisa tikhanseli ta timasipala ku antswisa vutomi bya vanhu va ntolovelo. Ku sukela emasungulweni, vakhanselara va **EFF** va tivekile tanihi valwi lava nga chaviki ku lwa na vukungundzwana, vahlayisi va swisiwana, ni valweri va mphakelo wa vukorhokeri.

EFF yi na **1 075** wa vakhanselara lava yimelaka vo tala eka timasipala ta **257** ta Afrika-Dzonga. Vakhanselara lava va paluxile vukungundzwana, va lwele mphakelo wa vukorhokeri, naswona va sindzisele leswaku ku va na ku thoriwa ka

vatirhi hi ku ya emahlweni eka timasipala. Va tlhele va lwela leswaku swisiwana swi kuma mati ya mahala, gezi ra mahala ni vukorhokeri bya nkoka.

Vakhanselara va **EFF** va lwile hi xivindzi ku lwisana na vukungundzwana ni ku pfumaleka ka vuswikoti exikarhi ka vameyara ni vafambisi va timasipala eka timasipala to tala etikweni hinkwaro. Hikwalaho ka sweswo, vameyara vo hlayanyana va susiwile hi ndlela leyi humeleleke eswikhundleni swa vona hikwalaho ka vukungundzwana. Lava va katsa meyara wa **ANC** eka **Masipala wa Ditsobotla** eNorth West, meyara wa **DA** eka **Masipala wa Nelson Mandela** eKapa-Vuxa, meyara wa **ANC** eka **Masipala wa Dr. JS Moroka** eMpumalanga, meyara wa **IFP** eka **Masipala wa Nongoma** eKwaZulu-Natal, na meyara wa **ANC** eka **Masipala wa Steve Tshwete** eMpumalanga.

Ntirho lowu nga karhaliki lowu endliweke hi vakhanselara va **EFF** eka khume ra malembe lama hundzeke wu humelerise ku antswisiwa ko tala eka mphakelo wa vukorhokeri, ku katsa kambe ku nga heleli eka leswi landzelaka:

1. **EFF** eDorobeni ra **Ekurhuleni**, eGauteng, yi ngenise yi tlhela yi seketela swibumabumelo leswi kombelaka leswaku masipala wu thola hi ku kongoma vatirhi vo tlula **150** va vuhlayiseki ni vahlayisi hi mintirho ya nkarhi hinkwawo.
2. Vakhanselara va **EFF** eDorobeni ra **Tshwane**, eGauteng, va lwele leswaku **81** wa vatirhi va masipala lava hlongoriweke hi ndlela leyi nga riki enawini va ttheriseriwa entirhweni.
3. **MMC wa EFF** loyi a langutelaka **Rihanyo** eDorobeni ra **Johannesburg**, eGauteng, u ake tikilini leti tirhaka tiawara ta **24** eWestbury na Florida, naswona u pfuxete tikilini eZandspruit, Protea Glen na Naledi.
4. **EFF** eDorobeni ra **Johannesburg**, eGauteng, yi hundzule **Poortjie Centre** yi va ntsindza wa vutshunguri bya vanhu lava xanisiwaka hi ku tirhisa swidzidziharisi.
5. Vakhanselara va **EFF** eTswaing Municipality, Taung Municipality (Ward 4) na **Madibeng Municipality (Wards 4 na 27)** eNorth West va nyikile miganga **swihlovo swa mati (boreholes)** na **mathangi ya JoJo**.
6. Vakhanselara va **EFF** eMadibeng Municipality, eNorth West, va fambisa **khixi ra supu** ra siku rin'wana ni rin'wana eWard 27 leri nyikaka swakudya eka mindyangu ya swisiwana.
7. **EFF** eBuffalo City Municipality, eKapa-Vuxa, yi sivele ku mbundzuxiwa hi ndlela leyi nga riki enawini ka tindlu hi mfumo wa **ANC** endhawini ya **eBhongweni**.
8. **MMC wa EFF** loyi a langutelaka **Mpimanyeto wa Mali na Vutameri bya Timali** eNelson Mandela Municipality, eKapa-Vuxa, u siverile xikweleti xa masipala xa **R3.4 wa timiliyoni** xa **Ekuphumleni Old Age Home**, endzhaku ka ku endzeriwa ni ku tinyiketela ka Phuresidente wa **EFF**.

9. **MMC wa EFF** loyi a langutelaka **Mpimanyeto wa Mali na Vutameri bya Timali eNelson Mandela Municipality**, eKapa-Vuxa, u siverile swikweleti swa mindyangu leyi a yi langutane na swiphiko swa timali eCentral, KwaMagxaki, Kwadwesi, Motherwell na Blue Water Bay.
10. Vakhanselara va **EFF eCity of Cape Town Municipality**, eWestern Cape, va lwele ku hetisiwa ka phurojeke ya payiphi ya mati ni switirhisiwa swa magondzo ekusuhile na **Gugulethu Housing Project**.
11. Vakhanselara va **EFF eCity of Cape Town Municipality**, eWestern Cape, va lwele ku tlhela ku pfuriwa **Emthonjeni Swimming Pool** eGugulethu.
12. Vakhanselara va **EFF eEhlanzeni District Municipality**, eMpumalanga, va fambise ku cinca ka **Elijah Mango College** yi va **Ehlanzeni TVET College**.
13. Vakhanselara va **EFF eThaba Chweu Municipality**, eMpumalanga, va sivele ku hlorigoriwa hi ndlela leyi nga riki enawini ka vaaki va mapurasi eWards 4 na 5 hi **ANC**.
14. Vakhanselara va **EFF eDihlabeng Municipality**, eFree State, va pfunile vaaki va **Ward 17** ku kuma mati ya masipala ya mahala na gezi ra mahala eka mindyangu ya swisiwana.
15. **EFF eEmthanjeni Municipality**, eNorthern Cape, yi seketele ku hatlisisiwa ka ku humesiwa ka **title deeds** ni magoza yo hunguta ku hlwela loku nga tshama ku ri kona eka ku nyikeriwa ka tona.

Hi ku tirhisa swikumi leswi yi swi fikeleleke eka khume ra malembe lama hundzeke, **EFF** yi kumile ntokoto wa nkoka eka **vulanguteri (oversight)** ni **vufambisi (governance)**. Hi yona mhaka leyi **EFF** yi humesaka switshembiso swa yona swa **People's Municipalities**.

E. SWITSHEMBISO SWA EFF

a) Timasipala ta EFF eka Mhaka ya Misava na Ikonomi ya Vurimi

EFF yi amukela ku navela loku nga tshama ku ri kona ka vanhu ka ku va ni misava, ni ku tsandzeka loku phindha-phindhiweke ka mfumo wa **ANC** ku lulamisa mhaka leyi. Eka nkarhi wa xihatla ku ya eka nkarhi wo koma, xikongomelo xa timasipala hinkwato ta **EFF** i ku kuma misava hi ku hiseka leswaku yi tirhisiwa eka vutshamo bya vanhu, migingiriko ya vukhongereri, mabindzu ni vurimi. Ku engetela kwalaho, timasipala hinkwato ta **EFF** ti ta yimisa ku xavisiwa ka misava leyi nga ya timasipala, kutani ematshan'weni ya sweswo yi ta averiwa miganga ya vantima tanihi xiphemu xa ku aviwa nakambe ka misava.

1. Tirhisa matimba ya tona ya ku teka nhundzu hi ku sindzisiwa (**expropriation**) leswaku ti teka misava ni miako leyi tshikiweke yi nga

tirhisiwi, leswaku yi ta kumeka leswaku vantshwa va yi tirhisa eka vurimi ni migingiriko yin'wana ya mabindzu.

2. Avela exikarhi ka 5% na 10% ya misava leyi averiwaka nakambe ngopfunopfu eka vahlaseki, u rhangisa emahlweni nseketelo wa vurimi na switirhisiwa leswi nga fikeleriwaka.
3. Hlulukisa pulani leyi twalaka ya ndhawu yin'wana ni yin'wana ya ku cinca vulawuri bya misava, leyi katsaka maqhinga lama hlanganisiweke ya nhlulukiso lowu tiyeke wa tindhawu ta le makaya. Pulani leyi yi fanele ku kongomisa eka ku hunguta vusweti bya le makaya hi ku tirhisa hi vutlhari switirhisiwa leswi kumekaka eka tindhawu leti kongomisiweke.

b) Timasipala ta EFF eka Mindyangu ya Swisiwana na Vukorhokeri bya Masungulo bya Mahala

1. Aka timasipala leti tiyisisaka leswaku vanhu hinkwavo va kuma vukorhokeri bya masungulo lebyi kumekaka hi ku ringana, lebyi tshembekaka naswona byi nga durhiki, tanihi masungulo ya xindzhuti xa vumunhu ni ku teka xiave eka ikhonomi.
2. Tiyisisa leswaku mindyangu hinkwayo ya swisiwana leyi fanelekaka yi kuma vukorhokeri bya masungulo bya mahala tanihi xiboho xa Vumbiwa ni xa nhlulukiso.
3. Tsarisa hi ku tisungulela hinkwavo lava amukelaka mali ya mpfuneto wa **SASSA** lava fanelekaka, na mindyangu yin'wana hinkwayo ya swisiwana, ku nga si hundza **90 wa masiku** endzhaku ka ku sungula ku fuma, hi ku tirhisa maendlelo lama hlanganisiweke ya masipala yo tsarisa mindyangu ya swisiwana, naswona va susa swihingakanyi hinkwaswo swa vulawuri leswi sivelaka mindyangu leyi fanelekaka ku kuma nseketelo.

c) Timasipala ta EFF eka Ku Hunguta Ntsengo wa Vutomi eka Mindyangu ya Vatirhi na Lava Kumaka Mali ya le Xikarhi

EFF yi lemuka leswaku ku tlakuka ka ntsengo wa vutomi a ku khumbi mindyangu ya swisiwana ntsena, kambe ku tlhela ku khumba mindyangu ya vatirhi na lava kumaka mali ya le xikarhi. Vadyondzisi, vaongori, maphorisa, vatirhi va mavoko lava nga na vutshila, vatirhi va swa ntirho wa vutivi, ni vatirhi van'wana vo tala va ya va tikeriwa ku hakela ntsengo lowu yaka wu tlakuka wa vukorhokeri bya timasipala. Ku seketela mindyangu leyi, **timasipala ta EFF ti ta:**

1. Sungula magoza lama kongomisiweke yo seketela mindyangu ya vatirhi ni leyi kumaka mali ya le xikarhi leyi langutaneke na swiphigo swa timali.

d) Timasipala ta EFF eka Vuswikoti bya le Ndzeni na Ku Thola Vatirhi hi Ku Kongoma (Insourcing)

1. Eka tin'hweti ta **24** leti taka, thola vatirhi va masipala hi ku kongoma leswaku ku hungutiwa ku titshega hi **labour brokers** ni tithendara eka mitirho ya nkoka ya masipala.
2. Aka vulawuri bya timasipala lebyi nga na vuswikoti, bya xiphurofexinali naswona lebyi landzelaka milawu ya mahanyelo, lebyi nga ta va na vanjhiniyara, vakunguhati, vatirhi va mavoko lava nga na vutshila, vafambisi va timali, vafambisi va vulawuri ni vatirhi van'wana lava nga na vutshila lebyi faneleke.
3. Tiyisa vuprofexinali bya vulawuri bya timasipala hi ku tirhisa ku thola loku simekiweke eka mfanelo, ku ya hi tidyondzo, vuswikoti, ntokoto ni vurhangeri lebyi tshembekaka.

e) Timasipala ta EFF eka Mitirho na SMMEs

EFF yi lemuka leswaku timasipala ti na vuswikoti lebyikulu byo thola vatirhi, ku tumbuluxa mitirho, ni ku hlohlotela nhluvukiso wa ikhonomi ya laha kaya, loko hi nkarhi wun'we ti aka vuswikoti bya tona bya le ndzeni ku nyika vukorhokeri hi ndlela leyi tirhaka. **Timasipala ta EFF** ti ta tirhisa vuswikoti lebyi ku tumbuluxa mitirho, ku hunguta ku pfumaleka ka mitirho, ku tiyisa vuswikoti bya timasipala, ni ku hlohlotela nhluvukiso wa ikhonomi ya laha kaya lowu katsa hinkwawo.

1. Thola hi ku kongoma vatirhi va vuhlayiseki, va ku basisa, va ku hlengeleta thyaka, va ku hlayisa switirhisiwa, ni lava endlaka mitirho yin'wana ya nkoka ya masipala, leswaku ku tumbuluxiwa mitirho ya nkarhi hinkwawo.

f) Timasipala ta EFF eka Mintlangu, Vutshila na Ndhavuko

1. Susa swifaniso swa nkarhi wa **apartheid**, cinca mavito ya magondzo, madoroba ni tindhawu ta mfumo leti xiximaka vukoloni na apartheid, kutani ti siviwa hi mavito ni swikombiso leswi kombisaka matimu, tinhenha ni ku navela ka vanhu va Afrika-Dzonga.
2. Sirhelela ni ku tlakusa matimu, ndhavuko ni ndzhaka ya Afrika hi ku tirhisa timuziyamu, switsundzuxo, vutshila bya le rivaleni, ni ku akiwa ka switsundzuxo leswi xiximaka varhangeri va Afrika ni valwi va vukoloni.

g) Timasipala ta EFF eka Ku Ringana ka Rimbewu, Vuhlayiseki na Nhluvukiso wa Vaaki

1. Tiyisisa leswaku kwalomu ka **50%** wa swikhundla swa vurhangeri bya masipala, vulawuri, mitirho, minkarhi ya ku xaviwa hi masipala ni minongonoko ya nhluvukiso wa ikhonomi swi khomiwa hi vavasati.

h) Timasipala ta EFF eka Rihanyo

1. Engetela ku fikelela eka vukorhokeri bya rihanyo bya masungulo lebyi heleleke, ku katsa rihanyo ra swa masangu ni ra ku veleka, rihanyo ra vamanana lava tikeke, vukorhokeri bya HIV, vukorhokeri bya rihanyo ra miehleketo, ni nseketelo wa miehleketo ni wa vaaki (**psychosocial support**).
2. Rhumela tiyuniti ta rihanyo leti fambafambaka (**mobile health units**) ni vatirhi va rihanyo va miganga ku nyika vukorhokeri bya rihanyo, ku kambela mavabyi, ku hundzisa vavabyi eka tindhawu leti faneleke, ni ku va landzelela eka miganga ya le makaya, ya le kusuhi na madoroba (**peri-urban**), ni leyi nga kumiki vukorhokeri lebyi ringaneke.
3. Veka vahundzuluxi lava dyondzisiweke va Ririmi ra Swikombiso ra Afrika Dzonga (SASL) eswiyimeni hinkwaswo swikulu swa rihanyu.
4. Dyondzisa vatirhi va ngenelo eka tikliniki, vatirhi va vulawuri, vanursi, ni vatirhi va rihanyu va vaaki hi timfanelo ta vanhu lava nga na vutsoniwa, ndlela ya ku vulavurisana leyi xiximaka, ni tindlela to sirhelela to hundzisa vanhu emirini.
5. Susa tinxaxamelo letikulu ta vavabyi lava nga eka khombo hi ku veka tinxaxamelo to rhangisa etikliniki, ni ku nyika switulu swo hlawuleka swa nseketelo.
6. Engetela tiawara ta ntirho ta tikliniki naswona hi ku famba ka nkarhi aka tikliniki leti tirhaka tiawara ta **12** ni ta **24** eka timasipala laha xilaveko ni switirhisiwa swi pfumelelaka.

i) Timasipala ta EFF eka Eneji na Gezi

1. Tekela gezi tanihi nhundzu ya mani na mani ya nhluvukiso, ku nga ri ntirho wo endla ntsengo.
2. Herisa tihakelo leti engetelekeke eka timitara ta **prepaid**, ngenisa timitara ta prepaid hi mahala, naswona susa ku engeteriwa ka ntsengo loku nga lavekiki loku endliwaka hi vaxavisi va gezi va vanhu va le handle.
3. Tlherisela vulawuri hinkwabyo bya masipala eka ku humesa tibili ta gezi, ku hangalasa gezi, ni vulawuri bya mali leyi ngenaka.

j) Timasipala ta EFF eka Ikhonomi na Ku Tlhela ku Akiwa ka Vumaki (Re-industrialisation)

1. Hlohotela vumaki bya laha kaya (**localised industrialisation**) ku hundzula timasipala ku suka eka tindhawu to tirhisa ntsena swikumiwa ti va tindhawu ta vuhumelerisi, ku tumbuluxa mitirho ni migingiriko ya ikhonomi.

2. Lava leswaku swiyenge swa timali swi nyika **prescribed assets**, naswona tiyisisa leswaku kwalomu ka **80%** wa switirhisiwa leswi xaviwaka hi masipala swi huma eka vahumelerisi va laha kaya.

k) Timasipala ta EFF eka Vutshamo bya Vanhu (Human Settlements)

1. **Tirhisa tipulani leti nga na minkarhi leyi vekiweke** leti kongomisiweke eka ku herisa ku hlwela ka ku nyikiwa ka tindlu, hi ku veka swikongomelo leswi vonakaka lembe na lembe, minxaxamelo leyi nga erivaleni ya lava rindzeleke tindlu, na tipulani leti olovaka ku landzelerisa mphakelo wa tindlu hi ku tirhisana na mfumo wa xifundzankulu na wa rixaka.
2. **Hlulukisa no avanyisa tindhawu leti se ti nga na vukorhokeri** eka mindyangu leyi fanelekaka tanihi nhlamulo ya xihatla eka xiphiko xa tindlu, loko ku ri karhi ku ya emahlweni matshalatshala yo aka tindlu ta nkarhi wo leha.
3. **Avela vanhu hinkwavo lava hanyaka na vutsoniwa tindlu** eka tin'hweti ta 12 to sungula.

l) Timasipala ta EFF eka Vuphasi (Fisheries)

1. **Hlulukisa maendlelo ya nhlulukiso wa ikhonomi ya lwandle** eka miganga ya le lwandle, hi xikongomelo xo tirhisa switirhisiwa swa lwandle ku pfuna miganga ya laha kaya hi ndlela leyikulu, eka tindhawu to fana na Knysna na Mossel Bay eKapa Vupela-dyambu, iNgquza Hill eKapa Vuxa, na Port Nolloth eKapa N'walungu.
2. Aka timarike ta tinhlampfi leti fikelelekaka, ti nga na switolo swa ku xavisa tinhlampfi swa kaya leswi hleriweke leswaku swi tirhisiwa hi lava hanyaka na vutsoniwa.

m) Timasipala ta EFF eka Mati, Mbango na Ku Cinca ka Maxelo ya Misava

1. **Hlanganisa maendlelo yo tolovela ku cinca ka maxelo ya misava na nhlayiselo wa mbango** eka tipulani hinkwato ta timasipala na tiphurojeke ta nhlulukiso.
2. **Tiyisisa leswaku milawu na swiboho swa timasipala swi aka vuswikoti byo tiyisela ku cinca ka maxelo ya misava**, naswona swi hunguta khombo leri vangiwaka hi mbango, ikhonomi, na ku cinca ka maxelo ya misava.
3. **Nyika swikongomelo swa ku hungutiwa ka swibalo na swikhuthazo** eka mindyangu na mabindzu lama vekaka mali eka eneji leyi pfuxetiwa na thekinoloji leyi sirhelelaka mbango.
4. **Sungula tindhawu ta timasipala to byala swimilana (municipal nurseries)** ku kurisa swimilana swa ntumbuluko na ku tiyisa nsirhelelo wa ntlawa wa swivumbiwa swa ntumbuluko (biodiversity).

- n) **Timasipala ta EFF eka Nkululo wa Nsila (Sanitation) na Vulawuri bya Mati ya Thyaka**
1. **Herisa hi ku helela matlhelo ya swibakiti (bucket toilets) na swikhele swa migodi leswi nga hlayisekangiki**, naswona tiyisisa leswaku munhu un'wana na un'wana u kuma vukorhokeri bya nkululo wa nsila lebyi nga na xindzhuti.
 2. **Hlanganisa mindyangu eka tisisitame na swikhele leswi tirhaka**, naswona tirhisa thekinoloji yin'wana ya nkululo wa nsila laha ku hlanganisa eka sisitame ya nsila swi nga kotekiki hi nkarhi wolowo.
 3. **Tiyisisa leswaku swikolo hinkwaswo, tikliniki, na switirhisiwa swa mani na mani swi na vukorhokeri bya nkululo wa nsila lebyi hlayisekeke, lebyi basisekeke naswona lebyi tshembekaka.**
- o) **Timasipala ta EFF eka Ku Hlengela Thyaka, Vulawuri bya Thyaka na Vubasisi bya Mbango**
1. **Tiyisisa leswaku ku hlengela-ka thyaka ku tshembeka eka miganga hinkwayo**, naswona ku va na switirhisiwa leswi ringaneke swa ku lahla thyaka eka tindhawu ta mani na mani, emadorobeni ya le makaya (townships), eka vutshamo lebyi nga riki enawini, na tindhawu leti nga ni vaaki vo tala.
 2. **Amukela no tirhisa Phurojeke ya Andries Tatane tanihi nongonoko lowu tinyiketeleke ku kuma, ku basisa na ku pfuxeta tindhawu laha ku lahliwaka thyaka hi ndlela leyi nga riki enawini, hi nkarhi lowu fanaka ku khutaza ku nghenelela ka vaaki.**
- p) **Timasipala ta EFF eka Vugevenga, Vukungundzwana na Vuhlayiseki bya Mani na Mani bya Timasipala**
1. **Antswisa swiyimo hinkwaswo swa mapholisa swa kaya, tinxaxamelo ta vusirheleli ta masipala, ni tihubyu ta masipala hi tibulungo to olova to nghena, minyangwa leyi tifambisaka hi yoxe, tikhawundara ta nghenelo leti nga henhla ntsongo, ni switirhisiwa leswi fikelelekaka swo khoma vanhu.**
 2. **Tiyisa vuswikoti bya vafambisi va nawu va timasipala hi ku antswisa nhlayo ya vafirhi, ndzetelo, na switirhisiwa. Nakambe ti ta pfuna timasipala ku tirhisa maendlelo lama faneleke ya ku sindzisa nawu, ku fana na tindzawulo leti tinyiketeleke, vukorhokeri lebyi avelaniwaka, kumbe mintlawu leyi tiyisiweke ya ku sindzisa milawu ya timasipala laha swi lavekaka.**

q) Timasipala ta EFF eka Nhluvukiso na Ku Nyika Vantshwa Matimba

1. **Hlayisa tirhekhodo leti tiyisiweke ta vantshwa lava nga riki na ntirho** ku tiyisisa mfikelelo lowu lulameke na lowu nga erivaleni eka mitirho ya timasipala, minkarhi ya ndzetelo, tibasari na minongonoko ya nseketelo wa mabindzu.
2. **Tiyisisa leswaku kwalomu ka 40% ya swivandlanene swa mitirho ya timasipala swi averiwa vantshwa va malembe ya 18 ku fika eka 35**, ngopfungopfu eka switirhisiwa swa masungulo, vukorhokeri bya xithekiniki, vulawuri bya thyaka, enezi, mati na vukorhokeri bya miganga.
3. **Avela kwalomu ka 50% ya swivandlanene swa ku xava hi timasipala** eka mabindzu na tikoporasi leti nga ta vantshwa hi ku tirhisa nseketelo lowu kongomisiweke, ku avanyisa tikhonthiraka hi swiphemu leswitsongo, na tisisiteme ta ku hakela hi xihatla.

r) Timasipala ta EFF eka Vutleketli

1. **Hlayisa tindlela hinkwato ta timasipala ti hlayisekile naswona ti tirhiseha**, naswona hi ku ya hi nkarhi penda tindlela ta gravel leswaku ku va na mfikelelo lowu tshembekaka eka maxelo hinkwawo, eka tindhawu to fana na Mogale City, Randfontein eGauteng, na Khai-Ma eNorthern Cape.
2. **Tiyisisa ku lulamisiwa hi ku hatlisa ka gondzo ra R524 ku suka eLouis Trichardt/Makhado ku hundza eThohoyandou ku ya fika enyangweni ya Punda Maria ya Ntlhambi wa Rixaka wa Kruger.**
3. **Rhanga emahlweni ku hlayisiwa na ku antswisiwa ka tindlela** leti yisaka eswikolweni, etikliniki, emasirheni, etindhawini ta ikhonomi na le ka switirhisiwa swin'wana swa mani na mani.

s) Timasipala ta EFF eka Switirhisiwa swa Masipala (Municipal Infrastructure)

1. **Aka nakambe vuswikoti bya le ndzeni ka masipala hi ku thola vaenjhiniyara, vapulani va madoroba, vaaki va switirhisiwa (architects), vatirhi va mavoko (artisans), vapulamba, vathekinixini na vatirhi van'wana lava nga na vuswikoti lebyi lavekaka ku kunguhata, ku aka na ku hlayisa switirhisiwa swa masipala.**
2. **Herisa ku tirhisa tikhonthiraka ta le handle eka mitirho ya nkoka ya switirhisiwa swa masipala, naswona ku tumbuluxa mintlawe ya nkarhi hinkwawo ya masipala leyi nga ta va na vutihlamuleri bya magondzo, mati, nkululo wa thyaka, swipfalo swa mati ya mpfula (stormwater), na switirhisiwa swa mani na mani.**

F. MPIMANYETO NA KU HLAYISA TIMALI TA TIMASIPALA TA VAHU TA EFF

Mfumo wa miganga ya ka mfumo eAfrika Dzonga wu langutane na xiphiso lexikulu hikwalaho ka vulawuri byo biha na ku tlangiwa hi timali eka timasipala leti lawuriwaka hi ANC, DA na IFP, leswi onhaka ku nyikiwa ka vukorhokeri lebyi faneleke. Ku laveka maendlelo lamantshwa eka ku endla mpimanyeto na ku lawula timali, ku tiyisisa vuswikoti bya mafambiselo, na ku tiyisisa leswaku varhangeri va rhangisa swilaveko swa miganga. **Swilo swa Nkoka:**

- Sweswi timasipala ti amukela kwalomu ka 9% ntsena ya timali leti averiwaka hi Palamende eka mfumo wa rixaka na wa swifundzankulu. EFF yi ta ya emahlweni yi lwela ePalamendeni leswaku mpimanyeto lowu wu engeteriwa wu fika eka 15% hi mpimo, leswi nga ta endla leswaku ku va na switirhisiwa swo tala swa timali ku nyika vukorhokeri bya nkoka byo fana na magondzo, mati, gezi na vutshamo.
- Timasipala ta Vanhu ta EFF ti ta simeka Tiyuniti ta Vuvekisi bya Vuthekiniki byo Langutela Mipfuno ya Switirhisiwa (Infrastructure Grant Technical Oversight Units). Tiyuniti leti ti ta va na vaenjiniyara, vaaki va switirhisiwa (architects), vapulani va madoroba, vatrhi va mavoko (artisans), na vahlahluvi va timali lava nga ta tirha nkarhi hinkwawo ku tiyisisa leswaku timali ta mipfuno ya switirhisiwa, leti hakanyingi ti lahlekaka hikwalaho ka ku kayivela ka ntirhisano na vukungundzwana, ti tirhisiwa hi ndlela leyi faneleke.
- Timasipala ta Vanhu ta EFF ti tlhela ti tirhisana na mabindzu ku pfuna ku aka magondzo, tisiseme ta mati, gezi, vutshamo na switirhisiwa swa xidijitali, kasi nhundzu leyi yi ta tshama yi ri emavokweni na ehansi ka vun'winyi bya vanhu.
- Timasipala ta Vanhu ta EFF ti ta endla mintwanano na mabindzu ya laha kaya ku seketela nhlayiso wa switirhisiwa, ku katsa ku lunghisa tindlela ta milenge na migodi ya le magondzweni, ku veka mabokisi ya thyaka eka tindhawu ta wona, na ku basisa tindhawu ta mani na mani.
- Ti tlhela ti avanyisa timali eka minhlangano ya vatrhi va thekisi ku basisa na ku hlayisa tindhawu ta thekisi, tindlela ta vutleketli, na swihlambelo swa mani na mani. Ku engetela kwalaho, Timasipala ta Vanhu ta EFF ti ta hlangeleta mali hinkwayo leyi kolotiwaka hi mabindzu lamakulu na tindzawulo ta mfumo.
- Tibiliyoni ta tirhandi ti lahleka lembe ni lembe hikwalaho ka ku tlangiwa hi mati na gezi loku vangiwaka hi switirhisiwa leswi nga hlayisiwangiki kahle. Timasipala ta Vanhu ta EFF ti kunguhata ku lunghisa switirhisiwa leswi na ku ngenisa timitara ta vutlhari (smart meters) ku sirhelela mali leyi ngenaka eka masipala.

- Hi ku ya hi Mukamberi Lonkulu wa Timali wa Afrika Dzonga (Auditor-General of South Africa), timasipala ti tirhisile mali leyi tlulaka R1.6 wa tibiliyoni eka vatsundzuxi (consultants) hi nkarhi wa lembe ra timali ra 2024/25. Timasipala ta Vanhu ta EFF ti ta nyika nkoka ku aka vuswikoti bya le ndzeni hi ku thola vatirhi lava fanelekaka hi tidyondzo na vuswikoti ematshan'weni yo titshega hi vatsundzuxi, ku tiyisisa leswaku timali ta mfumo ti tirhisiwa hi ndlela leyi humelelaka swinene.
- Vanhu vo tala va mabindzu va tikeriwa ku aka tifeme hikuva a va na mfikelelo eka misava. Timasipala ta Vanhu ta EFF ti ta nyika vini va mabindzu misava ya mahala leswaku va aka tifeme na ku tumbuluxa mintirho, hi xikongomelo xo engetela mali leyi nghenaka eka timasipala.

A. MAKUMU

Namuntlha, Afrika Dzonga yi langutane na xiboho lexi xi nga ha nge tlheriseriwi endzhaku.

I xiboho exikarhi ka **Ku Hlula kumbe Rifu**.

Ku wa ka timasipala ta hina na ku tsandzeka ka mfumo wa miganga eAfrika Dzonga a hi mhaka ntsena ya tiphayiphi leti tshovekeke, magoji emigwaveni, ku hlengeletwa ka thyaka, mphakelo wa mati na gezi.

I mhaka ya vutomi bya siku na siku na leswi vanhu va hina va hlanganaka na swona.

I mhaka ya manana wa le Giyani loyi a nga kotiki ku hlambisa ni ku swekela vana vakwe hikuva mati a ma kona. I mhaka ya vantshwa va le Soweto na Mamelodi lava va tsandzekaka ku kuma mitirho etimasipaleni hikuva a va na vuxaka bya tipolitiki. I mhaka ya nhwanyana wa le Mthatha loyi a sindzisiwaka ku etlela na khanselara wa ndhawu kumbe Meyara leswaku a kuma ntirho. I mhaka ya vantshwa va le Khayelitsha na Mitchells Plain lava va tinyiketeke eka swidzidziharisi na byala hikwalaho ka ku pfumaleka ka mitirho.

I mhaka ya vatirhi na vaphenxeni va le Rustenburg lava hakerelaka vukorhokeri lebyi va nga tshama va byi kuma. I mhaka ya vana va le Mangaung lava fambaka va tlula mati ya thyaka lama khulukaka ni magoji emigwaveni loko va ya exikolweni.

Vanhu va hina va twe switshembiso swo tala swinene eUmlazi na KwaMashu. Vanhu va hina va yingisele tinkulumo to tala swinene eNkomazi na Mbombela. Vanhu va hina va hlaye timanifesto to tala swinene. Leswi Afrika Dzonga yi swi lavaka sweswi i ku tinyiketela ka xiviri.

Swiboha leswi nga eka manifesto leyi a hi switshembiso leswi nga riki na nchumu. EFF ya swi tiva leswaku vanhu va hina va karhele switshembiso. Leswi i swiboho

leswi EFF yi nga ta swi landzelela hi ku tikhoma, ku tshembeka na ku tinyiketela loku tiyeke.

Manifesto leyi i xitiviso xa leswaku mfumo wa miganga wu nga tirha. Manifesto leyi i xitiviso xa leswaku timasipala ti nga hundzuka tindhawu ta vutshila byo hlawuleka na mphakelo wa vukorhokeri eka vanhu va hina, leti ntshunxekeke eka vukungundzwana.

Xiboho xin'wana na xin'wana lexi nga eka manifesto leyi xa tirheka naswona xa pimeka.

Leswi i swiboho swo tiyisisa leswaku a ku na n'wana loyi a kulaka eEmfuleni a ehleketa leswaku mati ya thyaka emigwaveni i nchumu wa ntolovelolo, leswaku a ku na ndyangu eLusikisiki lowu amukelaka munyama tanihi xiyimo lexi nga heriki, naswona leswaku a ku na miganga ya le Polokwane na Phokwane leyi sindzisiwaka ku hanya yi nga ri na vukorhokeri bya masungulo na xindzhuti.

Ntiyiso hi leswaku a ku na ntshunxekeke wa xiviri handle ka timasipala leti tirhaka. A ku na xindzhuti laha mati ma nga khulukiki, laha gezi ri nga tshembekiki, laha miguva yi nga hlayisekangiki, na laha tikliniki ti nga kotiki ku pfuna lava vabyi.

Xiboho xin'wana na xin'wana lexi nga eka manifesto leyi xi ni nkoka. I xiboho xo vuyisela vutihlamuleri laha byi onhakeke kona, na ku tiyisisa leswaku ku va kona ka mfumo wa miganga ku twiwa, ku nga ri eka tinkulumo kumbe swigaririmi, kambe eka vutomi bya siku na siku bya vanhu va ntolovelolo.

Ntirho lowu nga emahlweni a wu nge olovi. Wu ta langutana na ku lwisana na lava vuyeriwaka hi ku wa ka timasipala ta hina. Wu ta langutana na ku lwisana na lava vuyeriwaka hi ku vava na ku xaniseka ka vanhu va hina. Wu ta langutana na ku lwisana na lava vuyeriwaka hi xiyimo lexi nga kona sweswi.

Vanhu va le Ekurhuleni, Johannesburg, Tshwane, Mangaung, Nelson Mandela Bay.

Vatirhi va le Cape Town, eThekweni, Buffalo City.

Vanhu va Afrika Dzonga, hi mi tisela **Manifesto ya Nhlawulo wa Mfumo wa Miganga ya 2026** tanihi ku tinyiketela ka ntlhanu wa malembe eka ku aka **Timasipala ta Vanhu** leti nga ta tisa **Ntshunxekeke wa Ikonomi**.

Ku Hlula kumbe Rifu, hlawulani EFF!